

безпосередньо виховну функцію. Зміст казок значною мірою впливає на моральне виховання молодших школярів. Саме казки та твори видатного освітянина є тим відправним пунктом, який формує особистість молодшого школяра. Вони пережили свого автора, захоплюючи читача мальовничими образами, простими, але такими живими, яскравими, близькими й зрозумілими нам героями. Цінність їх у тому, що письменник-педагог зумів правильно співвіднести у своїх працях вимисел та життєву правду, вклав у зміст концептуальні засади своєї педагогічної системи. Саме тому його літературно-педагогічна творчість така неповторна, яскрава, оригінальна й слугує вчителям початкової школи безцінним допоміжним матеріалом у моральному вихованні молодших школярів.

Література

1. Антоненко М. В. Сухомлинський і сучасність / Михайло Антоненко // Дошкільне виховання. – 1990. – № 9. – С. 12.
2. Вашуленко М. Літературна творчість В.О. Сухомлинського в початкових класах / Микола Вашуленко // Шкільна бібліотека. – 2004. – № 6. – С. 10–13.
3. Заліток Л. Книжка як засіб виховання відповідальності молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського / Людмила Заліток // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка: педагогічні науки. – Полтава : Фірма Техсервіс, 2005. – С. 261.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – 670 с.
5. Сухомлинський В. Моя педагогічна система / Василь Сухомлинський // Радянська школа. – 1988. – № 7. – С. 79–81.

РАЗУМЕНКО Т.О.

ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ ФАКУЛЬТЕТСЬКОЇ СТРУКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ: ІСТОРІЯ, ДОСВІД

Глобалізаційні процеси сучасності поставили на порядок денний питання розробки нової філософії освіти, заснованої на збереженні національної самоідентичності в оптимальному поєднанні з інтеграцією у світовий освітянський простір. У зв'язку із цим в Україні формується нове бачення вищої освіти, суттєвим складником якої виступає університетська освіта, відбувається пошук шляхів її модернізації.

Зазначені проблеми неможливо вирішити без ґрунтовного вивчення історичного минулого університетської освіти, оскільки людством накопичено значний досвід не тільки в царині організації діяльності університетів, а й побудови їх організаційно-управлінської структури, провідних принципів управління тощо.

Питання змісту, концептуальних ідей організації університетської освіти, особливості функціонування певних “моделей” університету на кожному з визначених історичних етапів розвитку людства широко представлені в працях А. Андреева, Н. Дем'яненко, Л. Зеленської, К. Кавеліна, І. Курляк, О. Мещанінова, О. Микитюка, О. Навроцького, М. Полякова, В. Савчук, М. Суворова та ін. Проте особливості становлення факультетсь-

кої структури перших європейських університетів не проаналізовано та узагальнено належним чином.

Мета статті – розкрити витоки становлення факультетської структури європейських університетів доби Середньовіччя та охарактеризувати досвід її упровадження в Паризькому університеті.

Становлення вищої освіти як світового феномену завжди асоціюється з обґрунтуванням “ідеї університету” та її реалізацією.

Як відомо, перші класичні університети виникли в Європі в добу Середньовіччя. За влучним виразом П. Уварова, “університет – це дар, котрий Високе Середньовіччя дало Європі Нового часу” [1, с. 61]. Підвалини європейської університетської освіти було закладено Болонським університетом (1119 р.). Наступними стали: в Італії – Неапольський (1224 р.), Римський (1303 р.); в Англії – Оксфордський (XII ст.), Кембриджський (1202 р.); у Франції – Монпельє (1180 р.), Паризький (близько 1200 р.); в Іспанії – Сієнський (1240 р.). Зазначимо, що дати відкриття цих навчальних закладів у науково-літературних джерелах визначаються по-різному, оскільки процес їх становлення був досить пролонгованим – входження навчальних закладів (структурних їх підрозділів) у єдиний конгломерат відбувався поступово.

Вивчення історико-педагогічних джерел [1–7] дає підстави констатувати, що своїм походженням термін “університет” завдячує латинському слову “universum” – всесвіт. Проте на початку свого виникнення університети аж ніяк не об’єднували в собі всього кола наукових знань. Тому їх назва (“universitates”) спершу вказувала на об’єднання викладачів й учнів (universitas magistrorum et scholarum), а не на сукупність наук (universitas litterarum). Показово, що таку саму назву мали й інші середньовічні корпорації, що являли собою об’єднання осіб, які займалися певним ремеслом або промислом.

Найдавніші з університетів Західної Європи не знали й факультетської структури, оскільки про повноту наукового викладання в ті часи мова не йшла. Особи, котрі належали до університетської корпорації, поділялися спершу за своїм походженням на нації (nations), останні – на провінції. Земляки утворювали, таким чином, особливі корпорації, які в сукупності й складали університет. Зазвичай таких корпорацій у кожному університеті було чотири. Наприклад, у Паризькому університеті – це французи, пікарди, нормани й англійці (згодом німці); у Празькому – чехи, баварці, поляки й саксонці; у Венському – австрійці, саксонці, баварці й поляки. Такий поділ на чотири нації існував і в інших середньовічних університетах, за винятком італійських, де їх кількість була значно більшою [7].

Близько XIII ст., поряд із корпораціями, в основі яких лежали національні ознаки, стали утворюватися корпорації факультетські, які, набувши поширення, витіснили перших з університетської структури. Показово, що університети, започатковані в XV ст., склалися вже лише з факультетів і не знали поділу за народностями (націями) [4, с. 105].

В аспекті досліджуваної проблеми інтерес викликає той факт, що факультети, які прийшли на зміну об'єднанням земляків, були також корпораціями, але мали дещо іншу структуру. Зокрема, підставою для поділу на факультети слугували не народності, а галузі знань. Цим факультети ще більше, ніж земляцтва, наближалися до промислових і ремісничих середньовічних корпорацій і цехів. Так, факультет середньовічного університету являв собою учений цех з розподілом його членів на магістрів (“magistri” – на артистичному факультеті, “doctors” – на вищих факультетах), підмайстрів (baccalaurei) й учнів (scolares) зі звичним цеховим поділом праці, обов'язковими випробуваннями, що мали на меті присудження наукових ступенів, і цеховими свідоцтвами [7, с. 758]. Повноправними його членами вважалися тільки магістри (доктори).

Зауважимо, що в середньовічних університетах спершу був відсутній ступінь доктора, а переважав магістерський, що прирівнювався до звання майстра – “maister” [4, с. 106].

Факультети розглядалися як самостійні корпорації, що керувалися особливими статутами, мали власні кошти й печатку. Навіть за умови запровадження загального керівництва університетом в особі ректора, факультети як навчально-наукові колегії не підпорядковувалися останньому [7, с. 762].

У процесі наукового пошуку встановлено, що факультетська структура вперше була запроваджена в Паризькому університеті, а згодом перенесена до німецьких університетів. Так, в одному з офіційних документів, що датується 1254 р. (*litera universitatis magistrorum et scholarium Parisius studentium*) зазначено, що “джерело мудрості (*sapientiae fons*) у Парижі поділяється на чотири факультети: теологію, юриспруденцію, медицину й філософію (розумову, природну й моральну), – це немовби чотири ріки раю, про які говориться в книзі Буття” [6, с. 33].

Знаменно, що підґрунтям для процесу становлення факультетської структури Паризького університету виявилася булла папи Григорія IX “*Regens scientiarum*” від 1231 р., яку зазвичай називають “великою хартією” цього університету. Названим документом підтверджувалися устої, встановлені 1222 р., згідно з якими кожен факультет розглядався як самостійна структурна одиниця та набував права “укладати власні статuti, визначати порядок викладання дисциплін й установлювати кількість годин для їх вивчення, проводити диспутації, обирати костюм, окреслювати перелік дисциплінарних стягнень, визначати умови оренди квартир тощо [6, с. 35]. Крім того, буллою 1231 р. заборонялося одному факультету втручатися в справи іншого, а постанови університетського керівництва ставилися в залежність від факультетських рішень.

В аспекті досліджуваної проблеми привертає увагу той факт, що термін “*facultas*” у первинному значенні вживався на позначення здатності викладати певну галузь знань або ж окреслював конкретну галузь наукового знання. Такий підхід, на переконання дослідників [5; 6; 7], впливав з безпосереднього значення слова “*facultas*” – “здатність”, що трактувалося

за тих умов як “визнання здатності вчити”. Зауважимо, що у цьому значенні названий термін уперше було використано папою Григорієм III у 1219 р. в його посланні Паризькому університету. У ньому, зокрема, зазначалося, що “школяр, котрий склав іспити й отримав ліцензію, може вільно “управляти” в тій галузі (“*facultas*”), з якою пов’язана його ліцензія” [6, с. 34].

Проте, вже з 1255 р. цей термін став уживатися в новому значенні, а саме на позначення “об’єднання магістрів певної галузі знань”. Причиною цього послуговувало те, що магістри окремих галузей знань для захисту своїх прав й інтересів стали об’єднуватися в корпорації (*corpus collegie sive universitatis*), набуваючи на цій підставі корпоративних привілеїв: укладати власні статuti, скликати загальні збори, проводити іспити, надавати здобувачам науковій ступені, приймати останніх у своє товариство й виключати негідних [6, с. 34].

Вищезазначене послуговувало досліднику М. Суворову [6] для висновку, що факультети середньовічних університетів виникли завдяки “солідарності” викладачів, на яких покладалося викладання суміжних дисциплін. На переконання дописувачів [6; 7], саме погляд на факультет як організоване об’єднання викладачів певної галузі спонукав до необхідності надання факультетській організації корпоративної завершеності. Так, залежно від того чи іншого періоду в структурі Паризького університету виокремлювалося три або чотири факультети: теологічний, юридичний, медичний і факультет вільних мистецтв (артистичний). Зазвичай на першому місці стояв теологічний факультет, за ним слідував юридичний, далі – медичний, на останньому – артистичний, який з XVI ст. стали називати філософським. Зауважимо, що нижчий ранг артистів не означав принизливого ставлення до них, а виражав лише думку, що “*artes*” є основа (предтеча), через яку повинен пройти будь-хто, якщо бажає спеціалізуватися на одному з трьох вищих факультетів. Однак таке бачення не вичерпувало значення факультету “мистецтв”. У добу Середньовіччя домінував погляд, що цей факультет являє собою науку в цілому, чисту науку, на протигагу спеціальним факультетам, які мають особливі цілі й завдання. Тому філософія розглядалася як “шлях до істини”, як щось таке, що, “не прагнучи до чогось зовнішнього, задовольняється кордонами самостійної науки” [6, с. 150].

Факультет вільних мистецтв Паризького університету був найчисленнішим і об’єднував у своєму складі чотири нації (французьку, пікардійську, англійську й норманську), до складу яких зараховували як схолярів (учнів), так і магістрів. Показово, що викладачів з вищим науковим ступенем на артистичному факультеті називали магістрами, а на трьох вищих – докторами. Останні перебували поза межами будь-яких націй [3, с. 17–18].

Вищим органом влади на будь-якому з факультетів Паризького університету вважалися загальні збори викладацького складу. Право голосу мав кожен член факультету. Лише на артистичному факультеті, зважаючи на його специфіку, кожна із чотирьох націй володіла правом одного голосу, якою б не була кількість її членів. Нації обговорювали факультетські

питання нарізно, а прокуратор (керівник нації) повідомляв її рішення загальним зборам, на яких були присутні представники від націй, а також усі магістри [6, с. 119].

Для здійснення безпосереднього керівництва діяльністю факультетів Паризького університету запроваджувалася посада декана (назва запозичена із церковної організації кафедральних капітулів. – *T.P.*). Підкреслимо, що на юридичному факультеті названого університету декана стали обирати з 1267 р., теологічному – з 1296 р. На факультеті вільних мистецтв посада декана спершу була відсутня, оскільки головну роль тут відігравали нації [6, с. 32]. Проте, за свідченням дописувачів [2; 6], уже на межі XIII–XIV ст. у більшості середньовічних університетів артистичні факультети стали очолювати декани. Так, згідно зі статутом факультету мистецтв Празького університету, що являв собою компіляцію рішень факультетських зборів і засідань університетської ради з 1366 до 1471 рр., управління останнім покладалося на декана, вибори якого приписувалося проводити двічі на рік. У виборах мали право брати участь усі магістри факультету. Процедура обрання декана мала здійснюватися шляхом відкритого голосування. Ті з-поміж магістрів, котрі з якихось причин були відсутніми на засіданнях, позбавлялися права голосу й змушені були рахуватися з вибором своїх колег [2, с. 88].

Претендент, обраний у декани, мав скласти присягу, у якій, зокрема, зазначалося, що останній зобов'язується ретельно виконувати покладені на нього обов'язки й не буде ставити печатки на першій-ліпшій грамоті без погодження із чотирма магістрами, обраними для цієї цілі факультетськими зборами. У свою чергу, магістри факультету давали обіцянку декану, що будуть з'являтися до нього за першою вимогою й не ухилятимуться від присутності на факультетських засіданнях під страхом сплати грошового штрафу. Крім того, магістри присягали в тому, що жоден з них не буде чинити опору, якщо внаслідок нехтування знаками магістерського достоїнства буде позбавлений деканом права голосу або виключений зі складу факультету [2, с. 89].

Декану факультету ставилося в обов'язок:

– зберігати загальну факультетську книгу, до якої заносили всі акти, постанови факультету, а також рішення, що слугували спільному благу й розвитку як факультету, так і університету в цілому;

– занотовувати до названої книги прізвища нових бакалаврів, ліценціатів і магістрів, щоб порядок набуття останніми наукових ступенів “не надавався забвению”;

– скликати членів факультету за необхідності або за вимогою хоча б одного з магістрів;

– доводити через нунція до кожного члена факультету питання, що вносилися до порядку денного засідань, а також прізвища тих магістрів, котрі бажали висловитися [2, с. 90].

Висновки. Отже, вищезазначене дає підстави для висновку, що факультетська організація вперше була запроваджена в структурі Паризького

університету доби Середньовіччя. Факультет являв собою самостійну відокремлену корпорацію, що керувалася власним статутом, володіла особистим майном і мала право на власну печатку. Вищим органом влади на факультеті були загальні збори викладацького складу (з-поміж магістрів і докторів наук), на які покладалася реалізація нормотворчої й розпорядницької функцій. Безпосереднє ж керівництво факультетом здійснював виборний декан.

Подальшого дослідження потребують питання запровадження факультетської структури в межах вітчизняних вищих навчальних закладів.

Література

1. Дем'яненко Н.М. Світова інтерпретація ідеї університету: методологія, теорія, досвід реалізації / Н.М. Дем'яненко // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 60–66.
2. Документы по истории университетов Европы XII–XV вв. : учеб. пособ. / [под ред. и с предисл. А. Е. Москаленко]. – Воронеж : Воронеж. пед. ин-т, 1973. – 157 с.
3. Зеленська Л.Д. Учена рада університету: історія, теорія, досвід : монографія / Л.Д. Зеленська ; Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковроди. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 480 с.
4. Кавелин К.Д. Устройство и управление немецких университетов / К.Д. Кавелин // Собрание сочинений / К.Д. Кавелин. – СПб., 1899. – Т. 3. – С. 91–239.
5. Поляков М.В. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи / М.В. Поляков, В.С. Савчук. – К. : Генеза, 2004. – 416 с.
6. Суворов Н. Средневековые университеты / Н. Суворов. – М. : Типо-литогр. Кушерева и К., 1898. – 245 с.
7. Университет // Энциклопедический словарь / изд. Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. – СПб., 1902. – Т. 34А. – С. 751–803.

РЕВИНА Д.О.

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ЕПОХУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (X–XVI ст.)

В умовах глобалізації та європейської інтеграції нашої держави знання іноземних мов та методик їх викладання стають одним із пріоритетних завдань освітньої діяльності України. В останні роки система навчання іноземних мов зазнає модернізації. Проте ґрунтовна позитивна перебудова стане можливою лише за умови вивчення здобутків минулого в цій царині. Так, дослідження історії навчання іноземних мов у закладах освіти України набуває актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить, що окремі аспекти вивчення історії навчання іноземних мов у національній системі освіти перебували в полі зору науковців. Цьому питанню присвятили свої праці Г. Антонюк, Н. Борисова, А. Долапчі, О. Мисечко, С. Мусійчук, Ю. Семенцова та ін. Однак зазначена проблема потребує більш ґрунтовної деталізації та систематизації.

Метою статті є виявлення і характеристика особливостей становлення та розвитку навчання іноземних мов в Україні в епоху Київської Русі та Московської Держави (X–XVI ст.).

Володіння іноземними мовами зважди вважалось ознакою високого розвитку культури. Дослідники [1; 5; 6] вважають, що в домонгольський